

Рецензія

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника,
старшого наукового співробітника відділу теорії держави і права Інституту
держави і права ім. В.М. Корецького НАН України**

Тарахонич Тетяни Іванівни

**на дисертаційне дослідження Маржиної Аліни Анатоліївни на
тему: «Теоретико-правові аспекти механізму здійснення
нотаріальної діяльності», представленій на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Представлене дисертаційне дослідження присвячене проблемі механізму здійснення нотаріальної діяльності, актуальність якої є безапелляційною та зумовлюється низкою чинників. Насамперед це необхідність реформування інституту нотаріату в Україні, наявність прогалин в законодавстві щодо регулювання нотаріальної діяльності, що в значній мірі впливає на ефективність його функціонування, відсутність цілісної доктрини забезпечення нотаріальної діяльності. Крім того, збройна агресія РФ проти України, запровадження воєнного стану впливає на доступність нотаріальних послуг, можливості комунікації між суб'єктами нотаріальних послуг, дотриманості строків звернення до нотаріусів та вчинення нотаріальних дій тощо.

Зазначені чинники в значній мірі впливають на функціонування механізму здійснення нотаріальної діяльності в Україні в сучасних умовах, забезпечення, охорону та захист прав, свобод та інтересів суб'єктів права як в процесі, так і за результатами нотаріальної діяльності.

Необхідність наукового дослідження механізму здійснення нотаріальної діяльності підтверджується також відсутністю належної уваги щодо даного феномену серед наукової спільноти, єдності наукових поглядів вчених щодо доктринального розуміння зазначеного механізму, високого рівня дискусійності

існуючих досліджень щодо його забезпечення, що повинно сприяти актуалізації досліджень у даному напрямі як на загальнотеоретичному рівні, так і в межах галузевих юридичних наук.

Вищезазначене зумовлює потребу в проведенні ґрунтовного наукового пошуку в зазначеній сфері наукового знання, спрямованого на з'ясування найбільш актуальних питань щодо механізму здійснення нотаріальної діяльності, а також виявленні сучасних тенденцій його розвитку, що має як загальнотеоретичне значення, так і практичне застосування.

Формулювання теми дисертаційного дослідження є виваженим, його обсяг і складність відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а обраний об'єкт і предмет дослідження відповідає змісту спеціальності 081 «Право».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота містить низку авторських наукових положень, висновків і рекомендацій, які становлять науковий і практичний інтерес та відповідають існуючим вимогам до робіт такого рівня.

Об'єм джерельної бази дослідження відповідає його меті і завданням. Автором використано значну кількість наукових та інших джерел, які включають як наукові праці вітчизняних, так і зарубіжних вчених, також законодавчу базу, українську нотаріальну практику тощо.

Положення дисертації викладені у чіткій та науково виваженій формі. Дисертант послідовно аргументує та обґрунтовує свою позицію. Аналіз наведених у дисертаційному дослідженні наукових положень і рекомендацій дозволяє зробити висновок про їх належну обґрунтованість у тексті дисертації.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Маржиної А. А. є одним із перших комплексних наукових досліджень, присвячених проблемі теоретико-правових аспектів механізму здійснення нотаріальної діяльності. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації характеризуються науковою новизною і представляють як теоретичний, так і практичний інтерес.

Наукова новизна дисертації є результатом узагальнення, творчого пошуку дисертанта, включає в себе положення, які обґрунтовані у дисертаційному дослідженні. Особливо варто відзначити положення, які обґрунтовуються **вперше** та стосуються:

– характеристики складових механізму здійснення нотаріальної діяльності до яких віднесено: 1) *нормативну складову*, яка забезпечує організацію та унормування здійснення нотаріальної діяльності; 2) *суб'єктну складову*, зміст якої складають суб'єкти, котрі законодавчо уповноважені на вчинення нотаріальних дій або забезпечення їх вчинення, та суб'єкти, права, свободи та законні інтереси яких забезпечуються нотаріальною діяльністю; 3) *змістовну складову*, яка поєднує в собі систему юридичних фактів, комплекс чітко визначених нотаріальних процесуальних правовідносин та інструментарій здійснення нотаріальної діяльності;

– характеристики функціонального призначення механізму здійснення нотаріальної діяльності шляхом визначення критеріїв класифікації його функцій, а саме: а) *ціль*, що покладено в основу *правоохоронної, правозахисної функцій*; б) *зміст*, який закладено в основу виокремлення *праворегуючої та правоінформативної функцій*; в) *значення*, за допомогою якого окреслено коло *основних функцій та допоміжних функцій*;

– недоліків функціонування вітчизняного нотаріату крізь призму складових механізму здійснення нотаріальної діяльності, що виявляється в наступному: *нормативній складовій; суб'єктній складовій та змістовній складовій*;

Положення, які **удосконалено** та стосуються :

– характеристики співвідношення нотаріату латинського та англосаксонського типів в залежності від особливостей механізму здійснення нотаріальної діяльності, на підставі чого з'ясовано, що в країнах, де нотаріат організований та функціонує відповідно до латинського типу, механізм здійснення нотаріальної діяльності має високий рівень формальної визначеності. А в країнах, де нотаріат організований та функціонує відповідно до

англосаксонського типу, механізм здійснення нотаріальної діяльності має загальний рівень формальної визначеності;

- системи ознак механізму здійснення нотаріальної діяльності, яка доповнена а) приналежністю до явищ і процесів правової реальності; б) наявністю законодавчо визначеного кола уповноважених суб'єктів; в) його метою г) системністю; д) гарантованістю зі сторони держави;
- доктринального визначення поняття «*механізм здійснення нотаріальної діяльності*».

Положення, які *дістали подальшого розвитку* та стосуються:

переліку та характеристики тенденцій розвитку правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні; положення, пізнавальних переваг широкого підходу до розуміння механізму здійснення нотаріальної діяльності; перспектив розвитку механізму здійснення нотаріальної діяльності.

У розділі 1 «Історико-правові та методологічні аспекти наукового дослідження» здійснено критичний аналіз існуючих доктринальних підходів до характеристики механізму здійснення нотаріальної діяльності, на підставі чого узагальнено сучасний стан його наукового дослідження, розкрито зміст їх характеристики як особливого юридичного механізму. На підставі проведеного історико-правового аналізу правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні за часів її незалежності (від 1991 року і донині) було виокремлено два періоди його розвитку: а) *пострадянський* (від 1991 року до 1993 року), б) *національний* (з 1994 року і триває донині) та дана їм загальна характеристика.

Автором доведено, що сучасний стан наукової розробки тематики дисертаційної роботи представлений комплексом наукових праць, де акцент зроблено на: структурно-функціональних аспектах нотаріальної діяльності, методичних аспектах здійснення нотаріальної діяльності; практичних аспектах здійснення нотаріальної діяльності.

Аналіз автором функціональних можливостей методологічного інструментарію юридичної науки дозволив визначити методологічну основу наукового дослідження теоретико-правових аспектів механізму здійснення

нотаріальної діяльності, складовими якої є система принципів наукового пізнання (об'єктивності, всебічності, достовірності, професійності та ін.) методологічних підходів (за основу було взято діяльнісний та механістичний методологічні підходи, поєднання яких сприяло обґрунтуванню пізнавального напрямку дослідження нотаріальної діяльності. Також використано феноменологічний підхід, що дав можливість розкрити механізм здійснення нотаріальної діяльності крізь призму функціонування нотаріату), методів наукового дослідження (діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний, системно-функціональний, формально-логічний, соціологічний, праксеологічний, прогностичний). Використання автором зазначеного методологічного інструментарію забезпечило поєднання: філософського (світоглядного), загальнонаукового та спеціально-наукового рівнів наукового пізнання.

У розділі 2 «Механізм здійснення нотаріальної діяльності як правовий феномен» узагальнено доктринальні підходи до розуміння механізму здійснення нотаріальної діяльності в межах: функціонального, інституційно-процедурного та широкого підходів.

Дисертантом встановлено, що в юридичній науці вченими неоднозначно та епізодично розкрито ознаки механізму здійснення нотаріальної діяльності, у зв'язку з чим обґрунтовано доцільність їх доповнення, що надало можливість уточнити визначення поняття «механізм здійснення нотаріальної діяльності».

Враховуючи системно-структурний підхід, автором виокремлено та охарактеризовано складові механізму здійснення нотаріальної діяльності, а саме: а) *нормативна складова*, яка забезпечує регламентацію кола суб'єктів здійснення нотаріальної діяльності; її змісту; процедурних основ; правових наслідків; б) *суб'єктна складова*, яка представлена визначеним колом суб'єктів; в) *змістовна складова*, до складу якої віднесено систему юридичних фактів, комплекс чітко визначених нотаріально-процесуальних правовідносин та інструментарій здійснення нотаріальної діяльності.

Дисертантом виокремлено та охарактеризовано функції механізму здійснення нотаріальної діяльності, до яких віднесено: 1) *правоохоронну*, 2) *правозахисну*, 3) *праворегулюючу*; 4) *правоінформативну* тощо.

У Розділі 3 «*Механізм здійснення нотаріальної діяльності в сучасних умовах функціонування нотаріату в Україні*» дисертантом охарактеризовано сучасний стан функціонування механізму нотаріальної діяльності в Україні, на підставі чого визначено перспективи його розвитку, вдосконалення правового забезпечення, обґрунтовано та узагальнено сучасний стан функціонування механізму здійснення нотаріальної діяльності в Україні в межах: а) *наявних переваг* б) *існуючих недоліків*.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 наукових працях, з помірних яких: 5 – статті у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 з яких в електронному фаховому виданні, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні; 5 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. При вивченні дисертаційного дослідження не було виявлено запозичень наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, без зазначення авторства (академічного плагіату). Автор дотримується правил цитування та посилання, належно оформлюючи цитати. Використання цитат є помірним та доречним.

Фактично у публікаціях автор розкриває більш детально ряд аспектів, що представляють основні результати дисертації, а у тексті дисертаційного дослідження посилається у тому числі і на свої власні роботи, які було зараховано за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертаційного дослідження на предмет наявності у ньому фальсифікацій чи фабрикацій дозволяє зробити висновок про їх відсутність, дисертант коректно відтворює позиції інших авторів, на які посилається.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи та відзначаючи належний рівень підготовки дисертаційної роботи, високий рівень наукової новизни результатів дослідження А.А. Маржиної, слід відзначити, що як і будь-яке творче дослідження, присвячене аналізу дискусійних проблем юриспруденції, воно викликає певні зауваження, які можуть бути сприйняті як уточнення авторської позиції.

1. Насамперед потребує уточнення результат виконання поставленого дисертанткою в роботі завдання *«здійснити історико-правовий аналіз правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні та провести періодизацію його розвитку»*. Зокрема у змісті висновків підтверджується те, що дисертанткою на підставі правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні за часів її незалежності (від 1991 року і донині) було виокремлено два періоди його розвитку: а) *пострадянський* (від 1991 року до 1993 року), протягом якого фактично було збережено в Україні радянське правове забезпечення нотаріальної діяльності; б) *національний* (з 1994 року і триває донині), що пов'язаний із прийняттям та набранням чинності Законом України «Про нотаріат» (1993 р.). Проте у змісті підрозділу 1.1. вживаються не лише поняття «періодизації правового забезпечення нотаріальної діяльності», але і поняття його «узагальнення» та «систематизації». Вказані поняття є взаємопов'язаними, водночас не тотожними поняттю «періодизація». Також незрозумілими залишається і те – який саме критерій періодизації вкладений авторкою в основу виокремлення вказаних двох періодів.
2. У змісті підрозділу 2.1. дисертанткою проводиться категоріальний аналіз поняття «механізм здійснення нотаріальної діяльності». З цією метою авторкою правильно застосовано формально-юридичний метод, за допомогою якого виокремлено (доповнено) ознаки вказаного поняття та визначено переваги широкого і вузького підходу до його розуміння. Однак,

характеристика виокремлених ознак поняття «механізм здійснення нотаріальної діяльності» дисертанткою надано досить обмежено. Особливо потребують деталізації такі ознаки як системність механізму здійснення нотаріальної діяльності, що по суті визначатиме наявність самого механізму як особливої взаємодії його компонентів.

3. У контексті подальших наукових досліджень теоретико-правових аспектів механізму здійснення нотаріальної діяльності дисертантці доцільно більше приділити уваги аналізу досвіду організації та здійснення нотаріальної діяльності в країнах ЄС, посилити обґрунтованість своїх висновків прикладами конкретних нотаріальних актів як формального прояву функціонування механізму здійснення нотаріальної діяльності. Окрім того, актуальним та вистребуваним як з наукової, так і з практичної точок зору було б розширення меж порівняльного дослідження, включивши до нього і аналіз співвідношення механізму здійснення нотаріальної діяльності з механізмами інших видів юридичної практики (судової, адвокатської, виконавчої тощо).

Водночас, висловлені зауваження та пропозиції не ставлять під сумнів отримані дисертанткою наукові результати. Вони мають дискусійний характер і є рекомендаційними, адже основне призначення офіційного рецензування будь-яких наукових здобутків полягає у підвищенні академічного рівня подальших наукових пошуків.

Дисертантка А.А. Маржина володіє достатніми теоретичними знаннями, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює, проявляє здібність до самостійного ведення науково-дослідницьких робіт на належному науково-теоретичному і методологічному рівні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Представлена Маржиною Аліною Анатоліївною дисертаційна робота на тему: «Теоретико-правові аспекти механізму здійснення нотаріальної діяльності» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому було отримано нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на досягнення поставленої мети.

Вищезазначене дає підстави для висновку, що дисертаційна робота Маржиної Аліни Анатоліївни відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, зі змінами від 03 квітня 2019 року № 283 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502). наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759), п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022р. № 44 (зі змінами й доповненнями від 19 травня 2023 року № 502), а її автор Маржина Аліна Анатоліївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю «081-Право».

Рецензент

Кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України

Т.І. Тарахонич